

Digitalnikano čučipe/ Digitalnikano najekhipe

Auktoria: Christa Markom, Jelena Tošić, Magdalena Steger

Avdive e manuša mangljol te legaren pumen e digitalnikane sundalesa thaj leske tiponca ano sakodivesko dživdipe. Ane ranika, sar so si sastipe, sikljovipe, bankaripe, themaki vastarin thaj bibliotekaripe labarel pe o ICT (informaciaki komunikaciaki tehnologija), so e dizutnenge ovel trubutno instrumento vašo labaripe e varesave servisonge. Te šaj kadava te keren, mangljol te džanen sar te labaren vaj te dikhen o interneto, e-mail, bologia vaj amalnikane networkia thaj lenca te keren buti. Thaj e but firme labaren verver forme katar ICT, thaj kadaleske o informativnikano džanipe ovel šarti te lel pe buti. Numaj, nanaj kadava sarinen. Adžukhar ikljol digitalnikano najekhipe vaj digitalnikano čučipe. (Cruz-Jesus, Vicente, Bacao thaj Oliveira, 2015., S. 73)

O digitalnikano čučipe šaj te definirinel pe sar:

„...čučipe maškar i individua, kheripa, firme thaj e geografikane reonia ke ververikane amalnikane-ekonomikane digre kadaleske so isi len but šajdipa ko ICT thaj ko lengo labaripe ko interneto vašo buvleder dijapazono e aktivipango.“ (Cruz-Jesus, Vicente, Bacao thaj Oliveira, 2015., S. 72)

Akale definiciasas e auktoria vakeren kaj o digitalnikano najekhipe na ovel sade maškar e individue numaj thaj maškar e thema, so si bare džanlipastar kana vakerel pe vašo digitalnikano čučipe. Averčhanes deginirinel kadava o NTIA (Nacionalnikani vastarin vaše telekomunikacie thaj informacie e amerikake Ministeripaske vašo kinobikinipe) thaj vakerel kaj si o digitalnikano čučipe: „... ulavdipe maškar kadala saven so isi resipe ke neve tehnologie thaj kadala kas nanaj“. (Cruz-Jesus, Vicente, Bacao thaj Oliveira, 2015., S. 73)

Kana ovel kerdo o terminiripe e digitalnikane čučipaske trubul te ovel vakerdo kaj e manuša saven isi tikno socio-ekonomikano statuso majxari len than ano digitalizirime sundal thaj kadaleske nanaj len labardipe lestar. Akaja definicia si ulavdo fokuso ko socio-ekonomikano statuso. Labarindoj pe e sastipaske leipasa sar misal, varesave džantre dikhen o digitalnikano čučipe sar pharipe ko resipe dži o digitalnikano sastipasko arakhipe (Müller, Wachtler thaj Lampert, 2020.).

Zillien (2009) thaj adžukhar vakerel vašo amalnikano—ekonomikano statuso ko digitalnikano čučipe. Voj sikavel I “hipoteza vašo nanipe e džanipasko” ano konteksto e digitaliziaciako. E manuša save nisi lačheder amalnikano—ekonomikano statuso labaren e digitalnikane medie te šaj te buvljaren e džanipa thaj te len informacie. Kadava na anel kaj e manuša saven isi tikno amalnikano – ekonomikano statusi na len džanipe katar I digitalnikani tehnologi, numaj butvar nanaj len kompetencie te legaren pe e kompleksnipasa e informaciengiri. Kadava anel dži bareder najekhipa ano labaripe e digitalnikane mediengo (Zillien, 2009., S. 70-72). Zillien akharel pe ki definicia savi so del i Pippa Norris, savi so ulavel o digitalnikano čučipe ke trin ranika: globalnikano čučipe amalnikano čučipe thaj demokratikano čučipe. O globalnikano ulavipe sikavel o ververipe ano resipe dži internet maškar e amalipa. O amalnikano ulavipe sikavel o čučipe maškar e barvale informaciake thaj čorore informaciake ane ververikane amalnipa. O demokratikano ulavipe kadalengo save so keren buti e digitalnikane resursenca thaj kadalenca so na keren (Zillien, 2009., S. 90-92). Kadava na sikavel o barjovipe e butjengo so oven ane but „barvale“ phuva vaj ane kulture ane save e rodljaripa butvar arakhen o digro e dujgodipasko ko leljaripe e tehnologikane inovaciengo (dikh. Fischer 2012).

O labaripa e digitalnikane tehnologiako šaj te ovel ulavdo ki „jekhto digra“ vaj „digitalnikano čučipe e jekhtone serako“ thaj ki „dujto digra“ vaj „digitalnikano čučipe e dujtone serako“. O jekhto si katar o čučipe ano resipe, sar kana isi generalnikano labaripe e internetosko vaj

butvaresko labaripe. O dujto si phandlo e labaripasa, phirnipasa thaj lilvarnipasa save lel i internetikani tehnologia (Friemel, 2016.), (Cruz-Jesus, Vicente, Bacao thaj Oliveira, 2015.). Müller, Wachtler i Lampert (2020) thaj adžukhar si phandle akale duje digronca, numaj den thaj trinto. Von sikaven o ververipe ano labaripe e digitalnikane tehnologiako vašo pošukar sastipe e individuako (Müller, Wachtler thaj Lampert, 2020., S. 186).

I res e digitaliziaciaki mangljol te hačarel kaj sarkon šaj te kerel, resel, labarel thaj te ulavel e informacie katar e digitalnikane resurse. Sar nakhen e berša o hačaripe e neve tehnologiengo kerel evolucia katar o isipe kompjutero dži o resipe dži interneto thaj labaripe e buvleder networkosko. Avdive majanglal si ki relacia e labaripasa e online mediengo (Cruz-Jesus, Vicente, Bacao thaj Oliveira, 2015.).

E rodljaripa sikaven kaj isi čučipe maškar e europake thema kana dikhas i res e digitaliziaciaki. Ani Rumunia, misaleske, sade 45% katar e dživdutne ničale labaren interneto, džikaj ano Luksemburg 93% labaren o interneto. Kadava avel katar amalnikano–ekonomikano bibalanso, savi so ovel dikhli ane ververipa e lovenge so isi len, beršipe thaj sikljovipe. O sikljovipe isi les baro asari ko labaripe e ICT-esko. E manuša uče sikljovipasa buteder labaren ICT ane profesionalnikane thaj personalnikane ranika, a isi len thaj tikne pharipa e kompleksnipasa e tehnologiako (Cruz-Jesus, Vicente, Bacao thaj Oliveira, 2015., S. 72-73).

Numaj o sikljovipasko statuso isi thaj ververipa maškar e beršipaske grupe. Džikaj o sikljovipasko statuso si bare džanlipasko sebepo e terne manušenge, aver asari ikljovel kana vakerel pe vaše manuša save si phureder katar 65 berš. Ano adava beršipe isi bareder asari ki digitalnikani inkluzia vaj ekskluzia, sar so sikaven e anglederutne komunikaciake rodljaripa (Fulk thaj av., 1990.). Ano kadava konteksto i literatura vakerel vašo „prahome ulavdipe“ (digitalnikano beršipasko čučipe). E phureder manušen isi tendencia te labaren digitalnikane servisia te den len motivacia i familia thaj e amala (Friemel, 2016, S. 313-314), a adava šaj te ovel dikhlo katar o amalnikano kapitalo. Ani akaja beršipaski grupa kadava si thaj bareder džanliapstar katar o ekonomikano kapitalo. Friemel (2016) sikavel kaj o amalnikano kapitalo na sade so kerel asari ko labaripe e internetosko numaj si thaj čekatno dikhipasko rezultato.

Literatua

Cruz-Jesus, F., Vicente, M. R., Bacao, F., & Oliveira, T. (2015). The education-related digital divide: An analysis for the EU-28. *Computers in Human Behaviour*, S. 72-82.

Fischer, H. (2012). Know Your Types! Konstruktion eines Bezugsrahmens zur Analyse der Adoption von E-Learning-Innovationen in der Hochschullehre. Dissertation, Uni Bergen.

Friemel, T. (2016). The digital divide has grown old: Determinants of a digital divide among seniors. *new media & society*, S. 313-331.

Fulk, J., Schmitz, J. & Steinfield, C. (1990): A social influence model of technology use. In: J. Fulk & C. Steinfield (Eds.): *Organizations and communication technology*. Newbury Park: SAGE.

- Müller, A. C., Wachtler, B., & Lampert, T. (2020). Digital Divide-Soziale Unterschied in der Nutzung digitaler Gesundheitsangebote. *Bundesgesundheitsblatt*, S. 185-191.
- Zillien, N. (2009). *Digitale Ungleichheit: Neue Technologien und alte Ungleichheit in der Informations- und Wissensgesellschaft*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.